Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · “Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ta’minlashning ustuvor yo‘nalishla...

ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

YASHIRIN IQTISODIYOTNING SOLIQ SALOHIYATINI BAHOLASHGA TA’SIRI

Shoyev Alim Xalmuratovich
Guliston davlat universiteti – katta o‘qituvchi
alim_shoev@mail.ru

Annotasiya: Maqolada yashirin iqtisodiyotning soliq salohiyatini baholashga ta’siri tahlil qilingan. Rivojlanayotgan mamlakatlarda yashirin iqtisodiyotining yuqori darajasi saqlanib qolmoqda. Mamlakatda mavjud bo‘lgan soliq yuki darajasining biznesni noqonuniy sohaga olib chiqish jarayoniga ta’siri bilan bog‘liq asosiy qarashlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Yashirin iqtisodiyot, korruptsiya, iqtisodiy xavfsizlik, soliq siyosati, soliq yuki, soliqdan qochish, qonuniy iqtosodiyot, noqonuniy iqtisodiyot.

Yashirin iqtisodiyotning mutlaq va nisbiy ko‘rsatkichlarini baholash uzoq vaqtdan beri mutaxassislar o‘rtasida munozara mavzusi bo‘lib kelgan. Iqtisodiyotning qonuniy sektorida qolish uchun siz qandaydir tarzda iqtisodiy faoliyatingizni rasmiylashtirishingiz, uni davlatga ko‘rinadigan qilishingiz kerak: biznesingizni ro‘yxatdan o‘tkazish, mehnat shartnomasini imzolash, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tkazish lozim, aks holda, fuqaro yoki biznesning mehnat faoliyati davlatdan yashirin bo‘ladi.

Zamonaviy jamiyatning dolzarb muammosi yashirin iqtisodiyotdir. Ushbu hodisaning ko‘lami dunyo mamlakatlarida sezilarli darajada farq qiladi, ammo u yoki bu darajada yashirin iqtisodiyot rivojlangan mamlakatlarda (u iqtisodiy faoliyatning to‘rtdan biridan ko‘p bo‘lmagan qismini tashkil qiladi) va iqtisodiy jihatdan orqada qolgan davlatlarda (yashirin sektor qonuniy faoliyatdan oshib ketadi) mavjud. Mutaxassislar yashirin iqtisodiyotning paydo bo‘lishi va o‘sishining turli sabablarini keltiradilar, ammo ko‘pincha bu sabablar orasida yuqori soliq yuki deyiladi. Yashirin iqtisodiyot albatta jamiyatga zarar etkazadi (byudjet soliqlarni olmaydi, nafaqaxo‘rlar – ijtimoiy to‘lovlar, korruptsiya kuchaydi, mehnat qonunchiligi buziladi). Shu bilan birga, yashirin sektorining ijobiy tomonlari ham bor: inqiroz davrida u ishsiz qolgan va moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelganlarga omon qolishga imkon beradi. Soliqlarni to‘lamaslikdan tashqari, yashirin mehnat odamlarni yashirin o‘ziga jalb qiladi, chunki ish topish osonroq, byurokratiya yo‘q va siz bir nechta ish joylarini erkin birlashtira olasiz. Biznes, shuningdek, yashirin sektorga kirib, foyda keltiradi: soliqlar va barcha turdagi ruxsatnomalar va tekshiruvlarni tejaydi. Shu sababli, yashirin sektor tobora o‘sib bormoqda, soliqlar qancha ko‘p bo‘lsa tadbirkorlik uchun to‘siqlar ko‘payadi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda yashirin biznes soliqlardan qochish, kapitalning chet elga chiqarish, ikki tomonlama buxgalteriya hisobi, transport va barter savdosi, yashirin ishsizlik va korruptsiya kabi hodisalar bilan tavsiflanadi. Yashirin iqtisodiyot iqtisodiy faoliyatning deyarli barcha sohalarida kuchli mavqega ega bo‘ldi. Uning namoyon bo‘lishi, birinchi navbatda, soliqlarni to‘lamaslik bilan bog‘liq bo‘lib, bu qonunga bo‘ysunuvchi soliq to‘lovchilar tomonidan qoplanadigan byudjetning katta yo‘qotishlariga va byudjet xarajatlarini, shu jumladan ijtimoiy ehtiyojlarni kamaytirish zarurligiga olib keladi [1].

Yashirin iqtisodiyoti to‘g‘risida kengaytirilgan tushunchaga ega bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining butun majmuasini ikkita asosiy segmentga bo‘lish mumkin: • qonuniy (qonuniy ruxsat etilgan) iqtisodiy faoliyat turlarini tashkil etuvchi qonuniy iqtisodiyotning yashirin sektori. Ushbu sektorning asosini davlat statistika

Published: 23.12.2024
Cite this article: Shoyev Alim Xalmuratovich (2024). Yashirin iqtisodiyotning soliq salohiyatini baholashga ta’siri. Emro Science and Education, 1(4). https://journal.emro.uz/public/maqola/984
© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

qo‘mitasining terminologiyasida norasmiy, shu jumladan uy xo‘jaliklari tomonidan amalga oshiriladigan va to‘g‘ridan-to‘g‘ri yashirin iqtisodiy faoliyatdan iborat “yashirin” iqtisodiy faoliyat tashkil etadi; • fohishalik, giyohvand moddalar ishlab chiqarish va sotish, kontrabanda, firibgarlik, qalbaki mahsulotlar ishlab chiqarish va boshqalar kabi jinoiy (qonuniy ravishda taqiqlangan) iqtisodiy faoliyat bilan shakllanadigan noqonuniy (jinoiy) iqtisodiyotning yashirin sektori. Ushbu ikkala sektor ham to‘liq yoki qisman soliqsiz bo‘lib chiqadi. Ammo ushbu sohalarga nisbatan asosiy farq shundaki, har qanday hukumat yo‘q qilishga intilayotgan jinoiy sektordan farqli o‘laroq, yashirin iqtisodiy faoliyatni iloji boricha qonuniylashtirishga harakat qilmoqda. Jinoiy sektorga qarshi kurash huquqni muhofaza qilish organlarining asosiy vazifasidir, qonuniy iqtisodiyotning yashirin sektoriga qarshi turish esa soliq organlari faoliyatining muhim jihati bo‘lishi kerak. Yashirin iqtisodiyotning zararli ta’siri uning resurslarni ishlab chiqarish, taqsimlash va qayta taqsimlash jarayonlarining barcha bosqichlariga ta’sir qilishi, adolatli raqobat asoslarini deformatsiyalashi, barcha darajadagi byudjet daromadlarini kamaytirishi va korrupsiyaning ozuqaviy manbai ekanligi bilan bog‘liq. yashirin iqtisodiy faoliyat nafaqat rasmiy muomaladan resurslarni keng miqyosda olib chiqish, balki statistik, moliyaviy, soliq hisobotlarining buzilishi va iqtisodiyotning shaffofligining pasayishi bilan birga keladi. Yashirin aylanmasida katta resurslar to‘plangan, agar ular qonuniylashtirilsa, iqtisodiy o‘sish va byudjetni to‘ldirish uchun zaxira bo‘lishi mumkin. Mamlakatda mavjud bo‘lgan soliq yuki darajasining biznesni noqonuniy sohaga olib chiqish jarayoniga ta’siri bo‘yicha uchta asosiy nuqtai nazarni ajratish mumkin:

- yuqori ta’sir - tadbirkorlar yuqori soliq yukiga dosh berolmaydilar;
- past ta’sir - soliqlar qisman tadbirkorning o‘z biznesini qonuniy yoki noqonuniy shaklda olib borish tanloviga ta’sir qiladi, ammo boshqa omillar ko‘proq ishbilarmonlarni yashirin iqtisodiyotga o‘tishga undaydi;
- ta’sir yo‘q - soliq yuki darajasi, uning pasayishi va o‘sishi mamlakatdagi yashirin iqtisodiyot miqyosiga hech qanday ta’sir ko‘rsatmaydi.

Aksariyat tadqiqotchilar birinchi nuqtai nazarga – yashirin iqtisodiyot qiymatining mamlakatdagi soliq yuki darajasiga bevosita bog‘liqligiga moyil deb hisoblashadi. Malkina va R.V.Balakin: “... soliq solish darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar soliq to‘lash istagi shunchalik kam bo‘ladi va ular faoliyatining yashirin tarkibiy qismi shunchalik yuqori bo‘lishini” ta’kidlaydilar, shuningdek A.S.Kokin, O.V.Yasenev va V.N.Yasenev: “... yashirin iqtisodiyotga o‘tishning asosiy sababi soliq stavkalari yuqori bo‘lgan va shunday bo‘lib qolmoqdaligini” ta’kidlaydilar [2].

So‘nggi yillarda fiskal siyosat masalalarida hokimiyatning faolligini belgilaydigan asosiy mezon bu boshqa soliqni boshqarish xarajatlari hisoblanadi. Umuman olganda, naqd pulsiz to‘lovlarni ommaviy ravishda joriy etish soliq xizmatiga ancha samarali ishlashga imkon berdi, shu jumladan ushbu xizmatning e’tiborini oshiradigan ob’ektlarni avtomatik ravishda qidirish orqali. Keyingi qadam-fiskal siyosatni qo‘llash uchun oddiy naqd pulsiz hisob-kitoblarga o‘tish. Bu sodir bo‘lgunga qadar, fuqarolar va kichik biznesni yashirin iqtisodiyotdan olib tashlashning jarayoni davom etmoqda. Ushbu jarayon barqaror va rejalashtirilgan, ammo undan inqiloblarni kutishning hojati yo‘q. Fiskal bosimning oshishi barqaror, ammo silliq bo‘ladi, fuqarolar unga ko‘nikishga vaqt topadilar. Shunday qilib, yashirin iqtisodiyot muammosi mamlakat uchun juda muhimdir. Shunga qaramay, shuni tan olish kerakki, yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish va uning oldini olishning etarli usullarini ishlab chiqish maqsadlari hali ham soliq siyosatida markaziy o‘rinni egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Буздова А.З., Эфендиева К.С. Особые экономические зоны как эффективный механизм развития инновационной экономики региона // Современные вызовы и реалии экономического развития России: материалы V Международной научно-практической конференции / под ред. Л.И.Ушвицкого, А.В.Савцовой. – Ставрополь: Издательско-информационный центр «Фабула», 2018. – 562 с.

2.Кокин А.С., Ясенев О.В., Ясенев В.Н. Теневая экономика в мировом экономическом пространстве // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. – 2014. – № 1. – С. 333

XALQARO IQTISODIY MUNOSABATLARNI RIVOJLANTIRISH KO‘NIKMALARI

Suvonqulova Zarinabonu, Allamurodov Samandar
Guliston davlat universiteti " Rakamli iqtisodiyot va innovatsiyalar”fakulteti talabalari

Annotasiya. Ushbu maqolada xalqaro global iqtisodiy munosabatlar sohasidagi muommolar va ularni hal qilishning muhimligi va ularning joriy holati bilan bog‘liq masalalar ko‘rsatiladi. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar ko‘pincha mamlakatlar o‘rtasidagi savdo, sarmoya va iqtisodiy hamkorlikning uzluksiz oqimiga to‘sqinlik qiladigan ko‘plab muommolar tahlil qilingan. Shu bilan birga, xorijiy valyutalar o‘rtasidagi almashinuv, moliyaviy tizimlar va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi muammolar va ularning yechimlari haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: hamkorlik, integratsiya, eksport,import, liberalizatsiya, rivojlanish, tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar, valyuta siyosati

KIRISH:

Xalqaro iqtisodiy munosabatlar mamlakatlarning savdo, investitsiya va moliyaviy oqimlar nuqtayi nazaridan bir-birlari bilan qanday munosabatda bo‘lishini o‘rganishga e’tibor qaratadi. Bu iqtisodiyot, siyosatshunoslik va xalqaro munosabatlar elementlarini birlashtirgan ko‘p tarmoqli soha bo‘lib, davlatlar o‘rtasidagi munosabatlarni va bu hamkorlikning jahon iqtisodiyotiga ta’sirini tushunish uchun juda muhim hisoblanadi. Bu sohadagi muvaffaqiyat ko‘pincha iqtisodiyot, siyosat va xalqaro munosabatlarni chuqur tushunishni, shuningdek, doimiy ravishda o‘rganish va o‘zgaruvchan global sharoitlarga moslashishga tayyorlikni talab qiladi.

Xalqaro iqtisodiy munosabatlar o‘z ichiga alohida mamlakatlar, ularning mintaqaviy birlashmalari, shuningdek, alohida korxonalarning (transmilliy, ko‘pmillatli korporatsiyalar) jahon xo‘jaligi tizimidagi bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan iqtisodiy munosabatlarining majmuini oladi. Xorijiy davlatlar iqtisodiyotini emas balki, ular o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning o‘ziga xos tomonlari tadqiq qilinadi. Har qanday fan singari xalqaro iqtisodiy munosabatlar ham, har qanday iqtisodiy munosabatlarni emas, balki eng ko‘p qaytariladigan, tipik, xarakterli, aniqlovchi munosabatlarni o‘rganadi[1].

Tahlil va natijalar

Xalqaro iqtisodiy munosabatlar mexanizmi o‘z ichiga huquqiy normalarni va ularni amalga oshirish vositalarini (xalqaro iqtisodiy shartnomalar, kelishuvlar, «kodekslar», xartiyalar va h.k.), xalqaro iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish